

Anton C. Zeven

Sleutelwoorden: insect, (bijenkorf), bladhaantje, cicade, hommelmot, honingbij, horzel, juffertje, kever, libelle, lieveheersbeestje, mier, mot, mug, Napoleon, rups, sprinkhaan, vlieg, vliegend hert, vlinder, vlo, watertor, wesp

Noot: in onderstaande artikel werd een deel van de aan mij bekende wapens met insecten opgenomen.

Svilajnac, Servië.

Zijdevlinder en pop

Uit: Heraldry of the World.

Inleiding

Als je in Wageningen woont en hebt gewerkt aan de universiteit aldaar, dan word je geconfronteerd met onderzoek van insecten. Naast “kwade” insecten als de overbrengers van o.a. malaria en slaapziekte en van veeziekten, zijn er “goede” insecten. Tot de laatste behoren onder meer die insecten die op bloemen van vele cultuurgewassen vliegen. Hierdoor bevorderen zij de vruchtzetting. Het profijt voor het insect is voedsel: honing en stuifmeel. Wellicht is de tamme honingbij het bekendste insect waarvan de mens profijt heeft. Het produceert de zoetstof honing en bijenwas. Van de honing kan ook een alcoholische drank, de mede, gemaakt worden. Vele pachters hadden vroeger de verplichting om aan de landheer een hoeveelheid bijenwas te leveren. Bijenwas werd vooral gebruikt voor het maken van waskaarsen en in mindere mate voor waszegels. Waskaarsen roeten minder dan kaarsen van bijvoorbeeld rundervet.

Verhalen over insecten en vooral vergrote afbeeldingen doen het goed. Een uitvergrote insectenkop in een griezelfilm ziet er afschuwelijk uit. Het onderwerp Insecten als menselijk voedsel trekt vooral de aandacht van de media. Kijken we naar insecten in de heraldiek, dan doet alleen de honingbij het relatief goed.

Insecten kunnen in wapens worden opgenomen, omdat dan het wapen sprekend wordt. Ook gebeurt dit als een voorouder, de familie of de gemeenschap betrokken was bij insecten (bijenteelt). Men kan ook denken aan het feit dat men een mier of honingbij in zijn wapen opnam, omdat men net zo ijverig (en spaarzaam) was/dacht te zijn, als deze twee insecten. Verder zal men om voor ons nu onverklaarbare reden(en) een insect in het wapen hebben opgenomen. Een bredere kennis geeft wellicht een antwoord. Welke naam heeft het insect in een dialect. Bijvoorbeeld de familie Molenaar heeft een meikever in zijn wapen, omdat een meikever ook wel molenaar wordt genoemd. In het Codex CLIII van Comitum de Limbourg Stirum (rond 1600), wordt de meikever mulder genoemd.

Insecten behoren tot de Geleedpotigen, waartoe ook de zijn Spinachtigen, Kreeftachtigen en Duizend/miljoenpoten behoren. In deze publicatie beperk ik mij tot de Insecten. Hiertoe worden gerekend 1. vlinders, 2. sprinkhanen, 3. bijen, hommels en wespen, 4. muggen, 5. vliegen, 6. zweefvliegen, 7. kevers, 8 libellen, 9. mieren, 10. waterinsecten (geen voorbeelden).

In deel 2 komen de wapens van de Spinachtigen en Kreeftachtigen aan bod.

Eerdere indelingen

Een aantal auteurs heeft een indeling gemaakt, waarbij de insecten al of niet met andere dieren gegroepeerd worden. Deze indelingen zijn gebaseerd op “zeventiende-eeuwse” kennis van de natuur. Ik geef een voorbeeld van een indeling, opgesteld door Muschartⁱ. In zijn categorie 63K groepeerde hij *Hagedis, schildpad, kikvors, rups, krokodil, sprinkhaan, slak, schorpioen, kreeft, spin*. Ook dieren die van boven op duizendpoten lijken. Andere auteurs, zoals Van den Bergh in 1847, Steenkamp in 1914, Pama in 1961, Rottier & Van de Cruys in 2004 en De Boo in 2008ⁱⁱ vatten veelal ook de insecten en kruipende dieren samen. Of Van den Bergh en Steenkamp aan de andere auteurs het “goede” voorbeeld gaven, is mij onbekend. Voor hun was het klaarblijkelijk logischer de kruipende dieren zoals de hagedis en de rups samen te voegen.

Franklyn in 1954ⁱⁱⁱ is misschien de eerste die de wapens met insecten (hij bedoelt geleedpotigen), apart als groep indeelt. Hij constateerde dat de honingbij het insect is dat in wapens het meest voorkomt. Hij beschrijft de bij als “volant (en arrière)”. Dit wil zeggen vliegend (en op de rug (met de kop naar boven)) gezien. De meeste bijen hebben twee vleugels, maar ook worden viervleugelige insecten als honingbijen beschreven (zie beneden) Pastoureau^{iv} in 1993 beperkt zich wat de insecten betreft tot de mededeling dat insecten op wapens zeldzaam zijn. Als voorbeeld geeft hij de taon (horzel) in het wapen van de familie Thaon-les Vosges (zie voor voorbeeld beneden).

De meeste wapens met een insect tonen ons per wapen vaak meerdere individuen van dat insect.

Insecten in heraldische publicaties

Het aantal Nederlandstalige artikelen gewijd aan heraldiek en insecten is klein. In 1994 publiceerde Van den Borne^v zijn *Bibliografie van Nederlandse heraldiek*. Hierin zijn vier titels met insecten als onderwerp opgenomen. De jaren van publicatie zijn 1900, 1912, 1914 en 1952. Hierbij moeten we bedenken dat het artikel uit 1914 (van Steenkamp) ook over kruipende dieren in het algemeen gaat, en dat het artikel uit 1912 (door Wildeman, zie beneden) de bijen op de kroningsmantel van Napoleon behandelt. Na 1914 duurde het dus 38 jaar voordat weer één artikel aan insecten was gewijd. Daarna was het op zijn minst 40 jaar weer stil.

Het eerste artikel door Van den Borne genoemd is dat van De Vries van Doesburgh^{vi} uit 1900. Zijn artikel gaat over de honingbij in de heraldiek. Na een inleiding, waarin hij verwijst naar het wapen Le Maçon (drie zwarte pissebedden, geen insecten, ACZ), Pullici (in goud drie zwarte vlooiën, zie beneden), Schröder (een zwarte loopkever, zie beneden), Cousin (een mug) behandelt hij de honingbij. Naast sprekende en niet-sprekende wapens vermeldt De Vries van Doesburgh, dat men niet zou verwachten dat de honingbij in de wapens van de families Quaedvlieg, Tournemouch (vlieg), de la Mouche (vlieg), Hummel (hommel) en Cicale (= cicade) voorkomt. Eveneens noemt hij het familiewapen Vespignani, dat vliegen in plaats van wespen toont. Hij baseert zich hierbij vooral op “de Rietstap”. Zijn voorbeelden

worden door latere auteurs, vaak zonder bronvermelding, overgenomen. Zie echter beneden. De laatste die door Van der Borne in zijn overzicht wordt vermeld is Muschart, die in 1952 over de het vliegend hert (zie beneden) schrijft.

Een lijst van overheidswapens met bijen en/of bijenkorven wordt door Crane^{vii} in 1999 gegeven. Voor Nederland vond hij de (toenmalige) gemeentewapens van Borne, Hengelo (Ov.), Hoogeveen en Venray. Verder vond hij voor het vroegere West-Duitsland 1, Engeland 14, Frankrijk 1, Italië 1, Luxemburg 1, Roemenië 1, Zwitserland 5, de vroegere USSR 7 wapens met bijen en/bijenkorven. Ik weet niet hoe grondig hij te werk is gegaan. Mogelijk baseerde hij zijn kennis op de NGW-versie uit 1998.

Haudenhuyse^{viii} in 2001 vermeldt dat de familie De With een koolwitje, de families Papillon en Von Schmetterling een vlinder in het wapen hebben. Daarnaast komen er ook wapens voor met mieren, kevers, krekels (o.a. familie Krekels), vliegen (o.a. De Vlieger), horzels (daas, brems, paardenvlieg), juffertjes (libelles) en sprinkhanen. Hij schrijft ook over wapens met spinnen, maar spinnen zijn geen insecten. De meikever in het wapen Molenaar is sprekend (zie boven).

Pama^{ix} in Rietstaps handboek van 1987 besteedt niet veel aandacht aan insecten. Hij vermeldt dat insecten i.h.a. van boven en rechtop met de kop naar boven afgebeeld worden. Juffertjes worden vliegend met gespreide vleugels afgebeeld. Hij beeldt geen wapens met insecten af. In zijn Heraldisch Vademecum van 2003 noemt Nagtegaal^x als insecten (honing)bij, haft (Van Haaften), juffertje, krekels, libel, meikever, mot, paardenvlieg, rups, spin (is geen insect, ACZ), sprinkhaan, vlieg, vlinder en vlo. Misschien worden de ontbrekende insecten niet genoemd, omdat ze niet in familiewapens voorkomen.

“Fouten” en Fouten

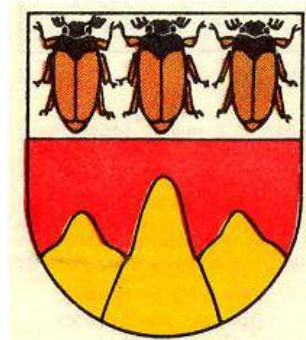
Bij het tekenen van een wapen kan een wapentekenaar een onduidelijke tekeningen verkeerd hebben geïnterpreteerd. Ook het is mogelijk dat de auteur een fout begaat. Ik noemde boven al het artikel van De Vries van Doesburgh. Een mogelijkheid van een ander wapen kan, zoals bij Barberini, een wapenwijziging zijn (zie beneden).

In de website “Insects in Heraldry” werd het wapen van de Zweedse gemeente Nykvarn verkeerd getekend. Het gemeentewapen toont een haft (zie beneden), terwijl in “Insects in Heraldry” een libelle is afgebeeld.^{xi}

Andere mogelijk foutief getekende wapen in deze website is dat van Belmont-sur-Lausanne. In dit wapen moeten de bruine insecten zwarte mestkevers (zie beneden) verbeelden.

Gemeentewapen Nykvarn, Zweden
Een libelle, in plaats van een haft

Gemeentewapen Belmont sur
Lausanne, Zwitserland (NGW)

Insecten en heraldiek op internet

Ik heb drie digitale bronnen geraadpleegd. De eerste is de website Heraldry of the World van Ralf Hartemink^{xii} (NGW website). Zijn website betreft wapens van instellingen, dat wil zeggen vooral die van de (semi)overheid. In een aantal “THEMES” groepeer hij wapens met een bepaald onderwerp. Zijn bronnen zijn vooral gedrukte en digitale bronnen. Ik raadpleegde Insects.

Een tweede bron is de reeds gemelde website “Insects in heraldry”. Ook hier kan men zoeken op onderwerp, bijvoorbeeld op Insects, en ook op subgroepen zoals Bees, Flees. De eigenaar tekent veelal zelf de wapens, waarbij ik twee gevallen vond waarbij zijn tekening niet overeenstemde met de beschrijving (zie boven). Daarom heb ik vooral deze bron gebruikt om de primaire bron te vinden.

De derde bron zijn de vele andere sites van vooral families, waarin het familiewapen wordt getoond. In dit geval wordt het zoeken vergemakkelijkt als reeds de namen van families met wapens met insecten worden vermeld.

Wapens met insecten

Hieronder volgen voorbeelden van wapens met één of meer insecten. Hierbij gaat mijn voorkeur uit naar wapens van Nederlandse families of instellingen. Maar wanneer de afbeelding van het “Nederlandse” voorbeeld afwezig of minder mooi is dan het “buitenlandse” voorbeeld, zal ik voor de laatste kiezen.

Bijen en bijenkorven, hommels en wespen

Bijen

Bijen komen veel in wapens voor, en dan volgens Pama zowel met uitgespreide als met gesloten vleugels. De relatie bij en de Napoleontische heraldiek noem ik beneden.

Wapens met bijen zijn voor een aantal families sprekend. Ik noem De Bie, en De Bye.

Ondanks dat op en nabij de Veluwe toch veel imkers woonden, en ondanks dat de bij als een nijver dier bekend staat, vond ik slechts vier Veluwse familiewapens met een bij en/of bijenkorf.^{xiii}

Nagtegaal meldt dat bijen meestal in veelvoud in het schild voorkomen. Hij zegt verder dat de bij bijna altijd met de uitgespreide vleugels wordt afgebeeld en dat, indien de bij de vleugels gesloten heeft dient men dit te vermelden.

Ook in wapens van buitenlandse families komen ze voor. Ik noem twee sprekende: Abella en Bienenberg. Reeds vermeldde ik dat door De Vries van Doesburgh ook wapens worden beschreven waarin men een ander insect had verwacht dan een bij. De relatie aan ijverig en spaarzaamheid zal hierbij een rol spelen.

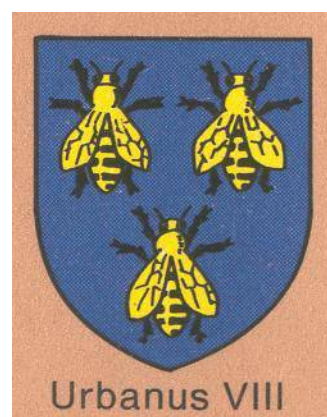
Wapen van Mr. Peter
Pelgrom, Raed deser stad
obiit 13 februari 1618

Wapen van Mr. Hendrick de
Bije, Med: doctor, ontfanger
int broederschap 1626
obiit 27 januari 1647

Petrus vanden Broeck
Lambtysz. Ridder van
Jerusalem. overleden
1556

Drie wapen uit het Wapenboek van het Illustre Lieve Vrouwe Broederschap, Den Bosch.^{xiv}
obiit = overleden

Het wapen van Hendrick de Bije is sprekend, zijn bijen hebben echter vier vleugels.

Wapen van Urbanus VIII, behorende tot de familie Barberini. Links: op het Tritone fontein in Rome. Midden op de Porta S. Pancrazio. Rechts: het gekleurde wapen: de bijen lijken hier op wespen. Bronnen: internet.

Over de wijziging van het wapen Barberini van drie paardenvliegen in drie honingbijen schreven Bignami en ik al eerder.^{xv}

Wapen van de Zusters van Liefde
www.zustersvanliefde.nl:80/

In het wapen van de Congregatie Zusters van Liefde zijn twee bijen opgenomen. Het Moederhuis van deze congregatie staat in Schijndel.

Familiewapen Nuytens (B) *Heraldicum Disputationes* 17 (3) 2012: xxxviii-xxxvix

Het wapen van Cassini de'Pecchi is sprekend, want de bijen in het schildhoofd zijn pecchi, d.w.z. darren.

Twee darren in het wapen van Cassini de'Pecchi (NGW)

Bijenkorven

Wapens met bijenkorven zijn dermate verbonden met bijen dat ze altijd aan de klasse Insecten worden toegevoegd. Pama beschrijft de bijenkorf als de gewone rieten korf. Nagtegaal vermeldt een bijenkorf als een behuizing van tamme bijen, waarin zij honing en was verzamelen. Volgens Nagtegaal worden in de heraldiek bijenkorven meestal van stro of van buntgras gevlochten^{xvi} en als halfronde korf afgebeeld. Beide auteurs geven aan dat in de korf het vlieggat zichtbaar is, en dat de korf soms op een voetstuk staat en vergezeld kan zijn van bijen

Familiewapen Honig
(members.chello.nl/j.zwart13)

Bockenheim (sinds 1795
in Frankfurt am Oder, Duitsland

Tambov provincie. Rusland

Napoleon

Wildeman^{xvii} in 1912 schrijft *In de 19de eeuw kregen veel gemeenten onder het napoleontische bewind een rood schildhoofd met drie gouden bijen als speciaal teken van de 'bonnes villes', waarvan het bestuur gedwee het staatshoofd volgde, en De belangrijkste steden, ook die in de door Frankrijk bezette gebieden, kregen een schildhoofd met drie bijen. Dat gold ondermeer voor het wapen van Amsterdam tijdens de Franse overheersing.* De achtergrond van Napoleons keuze was dat hij meende dat de badge van Childeric, de vader van Clovis een honingbij was. Hij bracht honingbijen op vele plaatsen aan. Zo waren bijvoorbeeld bijen aangebracht op zijn kroningsmantel. Ook zijn paviljoen was bezaaid met bijen.

De keizersmantel van Napoleon Bonaparte met in plaats van hermelijnstaartjes zwarte bijen. Schilder Francois Gérard. Bron: www.georgianindex.net/Napoleon/

Het door Napoleon verleende recht aan 'bonnes villes' om in het schildhoofd drie bijen te voeren was afgekeken van de Franse koningen, die sommige steden het recht verleende om het schildhoofd drie gouden lelies aan te brengen.

Wapens van Parijs en Amsterdam in de Napoleontische tijd. Parijs met in de muurkroon een uitkomende Napoleontische adelaar geplaatst (NGW).

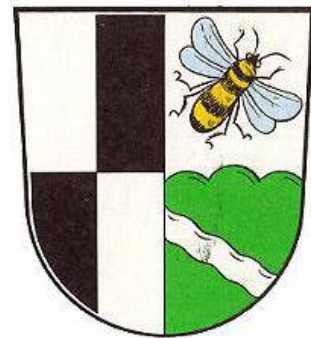
Hommels

Familiëwapen Hommel

Gemeentewapen Hummuli, Estland (NGW)

Hummeltal, Duitsland met vier vleugels (Stadler, 1990, NGW)

Het wapen van de familie Hommel: wordt door Nagtegaal^{xviii} beschreven als in goud drie hommels van natuurlijke kleur. Aangezien er een grote verscheidenheid aan hommels in Nederland is, is de beschrijving “van natuurlijke kleur” niet duidelijk (zie de twee andere ‘hommel-wapens’). Beter is te beschrijven: een zwart lichaam en twee zilveren vleugels.

Wespen

De insecten in het wapen van Vespignani worden door De Vries van Doesburgh als bijen gedetermineerd. Of zijn het toch wespen? Het wapen van de Duitse gemeente Wespen is sprekend (Wespe (D) = wesp (NL)).

Vespignani, Vesconi di Cesena,
Italië

Wapen van bisschop Alfonso
Maria Vespignani

Gemeentewapen
Wespen, Duitsland
(NGW)

Cicaden

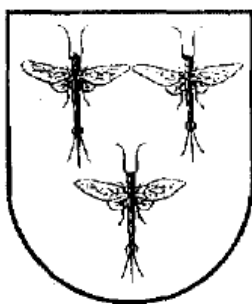
Wapen van Hostario Sant' Elia (website Hostario Sant' Elia)

Chicharra, Spanje (es.wikipedia.org)

De cicade in het wapen van Chicharra is gespiegeld. Ik weet niet waarom de Hostaria Sant' Elia voor een cicade koos.

Haften of Eendagsvliegen

Nagtegaal noemt de haften eendagsvliegen. Zowel Pama als Nagtegaal verwijzen naar het wapen van de familie Van Haaften.

Familiewapen Van Haaften
in zilver drie zwarte haften
Uit Ned. Patriciaat 1941.

Gemeentewapen Thustice
Tsjechië (NGW)

Gemeentewapen Nykvarn*,
Zweden (NGW)

*Zoals gemeld wordt op de website “Insects in heraldry” het wapen van Nykvarn foutief afgebeeld. De tekenaar heeft gekozen voor een libelle. Het insect is echter *Heptagenia sulphurea*, een haft waarvoor geen Nederlandse naam bestaat. Zie beneden.

2. Juffertjes (Libelles)

Pama en Nagtegaal vermelden dat juffertjes een lang lijf en doorzichtige vleugels hebben. Nagtegaal maakt onderscheid tussen juffertjes en libelles. Beide hebben een lang lijf. Het juffertje tekent hij van opzij en de libelle van boven. Van het juffertje is daardoor het aantal vleugels niet te zien. De Boo^{xix} concludeert echter dat beide synoniemen van elkaar zijn en dat de heraldische voorkeur uitgaat naar juffertje.

Gemeentewapen Bonnefamille
Frankrijk (NGW)

Gemeentewapen Kiili
Estland (NGW)

Scheepsembleem Dragon Fly

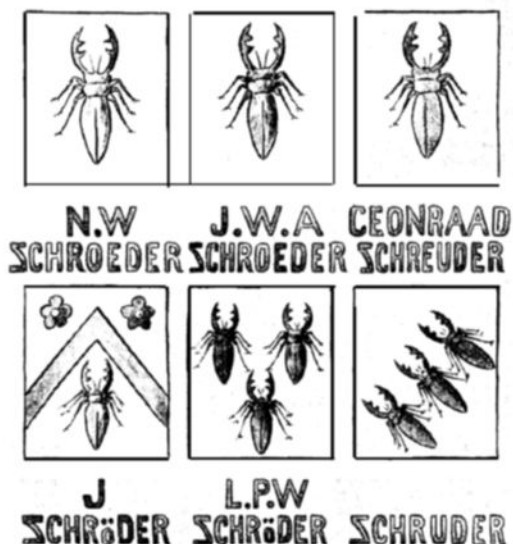
*Zie voor Nykvarn, Zweden bij Haften.

3. Kevers

Nagtegaal vermeldt de kever, waarbij alleen verwezen wordt naar de meikever = een schildvleugelig insect meestal rechtop geplaatst op de rug gezien met de kop naar boven.

Vliegend hert

Het gewei van een vliegend hert wordt gevormd door mandibels, die het dier gebruikt om tegenstanders te imponeren. In de heraldiek heten zij scharen. Hiermee zou het dier zijn prooi in stukken knippen. Ook kleermakers (en muntensnoeiers) gebruiken scharen. Vandaar dat het vliegend hert als sprekend wapenstuk voorkomt in de wapens van families met de naam Schreuder (als kleermaker) en soortgelijke namen (Muschart^{xx}).

Uit Muschart (1952).

Familiëwapen Appetzhofen
(de.wikipedia.org/wiki/Appetzhofen_Adelsgeschichte)

Wapen van Schrollbach, Duitsland (NGW)

Zevenstippelige Lieveheersbeestje

Gemeentewapen van Gujan-Mestras
(Gironde), Frankrijk (L'armorial des
villes et des villages de France)

Familiëwapen Disan-Masár (Tsjechië, Ralf
Hartemink)

Bladhaantje

Het wapen van Rostoklaty toont een bladhaantje.

Gemeentewapen Rostoklaty, Tsjechië (NGW)

Grote spinnende watertor

Het wapen van Eyragues toont een grote spinnende watertor.

Eyragues, Frankrijk (wikimedia, meded. Ralf Hartemink)

Mestkever, scarabee of pillendraaier

De afwezigheid op internet van een (Egyptische) scarabee in een wapen bevestigt de conclusie van Rottier & Van der Cruys^{xxi} dat dit insect zeldzaam als wapenstuk voorkomt. Het wapen van Rombly toont een mestkever.

Gemeentewapen Rombly, Frankrijk (NGW)

De mestkever maakt met zijn achterpoten een mestbolletje en duwt deze met zijn achterpoten naar de door het dier gewenste plaats.

Een aan mij onbekende keversoort

Familiewapen Keefer, Schaffhausen

Bron: Genealogische Register der Stadt Schaffhausen, samengesteld door Hans Wilhelm Harder (1810-1872). Manuscript.

4. Mieren

Mieren komen vaak voor. Vier overheidswapens:

Ahja
Finland (NGW)

Macainhas
Portugal (NGW)

Merkendorf
Oostenrijk (NGW)

Multia, Estland (NGW)

Persoonlijk wapen van Magnus Harenstam^{xxii}

Persoonlijk wapen van Owen
William Lockyer (Canada)

Magnus Harenstam is een Zweeds TV-presentator van het programma *Vijf mieren zijn meer dan vier olifanten*. De laatste dieren worden “geblasoneerd” door vier olifantstanden.

5. Muggen

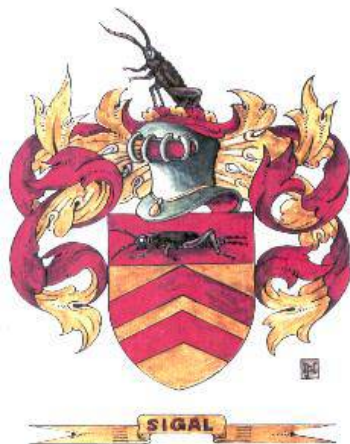
De Franse resp. Duitse burgerlijke families Cousin en Muck voeren ook een mug als wapenfiguur.

Gemeentewapen Komarova, Tsjechië (NGW)

6. Sprinkhanen

Nagtegaal meldt dat de sprinkhaan in wapens alleen van de krekel te onderscheiden is door zijn kortere antennes. Hij wordt terzijde afgebeeld.

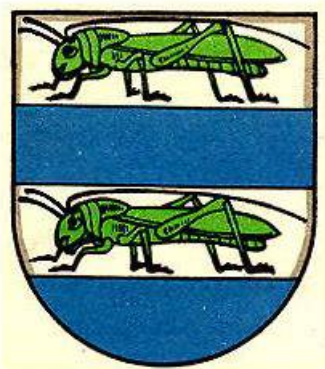

tek. F. Nikkels

Familiewapen Sigal met detail van schildhoofd
helmteken Ontleend aan CD-Wapenboek Ver.
Veluwse Geslachten, door A.C. Zeven, 2011^{xxiii}

Gemeentewapen: Lucky,
Tsjechië (NGW)

Röschenz, Zwitserland

Badge F.C.
Röschenz

Scheepseembleem
Grasshopper

Familiewapen Grillo

Familiewapen Gresham met detail van helmteken

7. Vliegen

Volgens Pama komt de vlieg in het wapen Van Meverden, De Vliege en Vlieger voor. Hij geeft geen afbeeldingen. Nagtegaal vermeldt (voor familiale heraldiek) dat een vlieg in een wapen sporadisch voorkomt. Als het voorkomt, dan wordt het dier op de rug gezien afgebeeld met de kop naar boven zoals bij Quaedvlieg. Echter de vlieg kan ook anders geplaatst zijn. Boven besprak ik het wapen van Quaedvlieg en gaf ik al een afbeelding van het wapen De la Mouch.

Familie Quaedvlieg
(www.meliora.nl)

Familiewapens Feramosca
Napels, en Fieramosca (Venetië)
(estense.cedox.mo.it)

Familiewapen De la Mouche

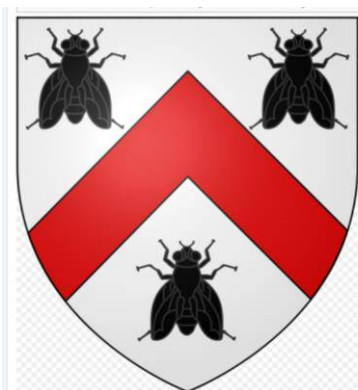
Het wapen van de familie Feramosca/Fieramosca is sprekend, aangezien mosca vlieg betekent. Hetzelfde zal gelden voor het wapen van de Maltezer familie Muscat or Moscati. Ofschoon van de Beierse adellijke familie Von Muck een mug (mücke in het Duits) in het wapen had mogen verwachten heeft men in 1822 voor een op een vlieg lijkend insect gekozen.

Familiewapen Muscat
(www.searchmalta.com/surnames/
& NGW)

Familiewapen Von Muck
Beieren (www.pahor.de)

Drie overheidswapens uit Frankrijk (NGW):

Haute-Isle

Pressy

Aspin-sur Lavandan

8. Vlinders

Volgens Pama staat de vlinder altijd rechttop met de vleugels uitgespreid. Met ronde vlekken op zijn vleugels wordt het gespiegeld genoemd en geplekt wanneer die ronde vlekken zich op zijn lichaam bevinden; in beide gevallen moeten de vlekken van een ander kleur zijn. Van deze laatste vind ik geen voorbeelden.

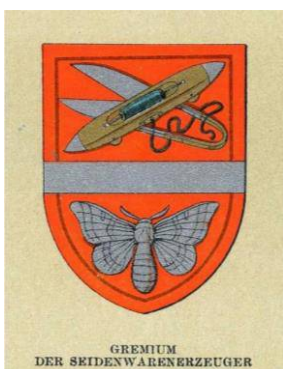
Nonvlinder

Een nonvlinder tussen twee sparren.

Kirchseeon, Duitsland (Fremdenverkehrsburo)

Zijdevlinder

Wapen van Wener zijdeproducenten rond 1900 (oktogn.at/)

Onbekende vlindersoorten

Het wapen met de vlinder is “dubbelsprekend”; het is van de familie Capel.

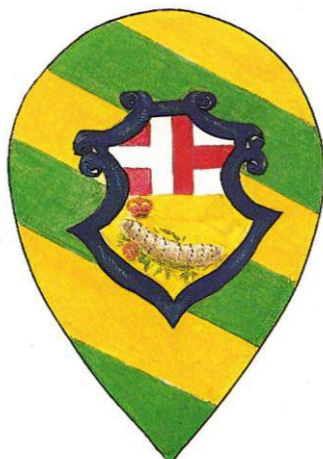

Familiewapen Capel. Tekening. F. Nikkels.. (zie noot xxii)

Hendric Worm, scholt van Renkum, voert in het midden van de 18de eeuw een wapen met drie rupsen. Dus drie “wormen” boven elkaar, waarvan de bovenste en onderste naar links gaan en de middelste naar rechts. Twee rupsen in het helmteken.

Drie rupsen in het zegel van Hendrick Worm, 1664 (Coll. schrijver. 52.21).^{xxiv}

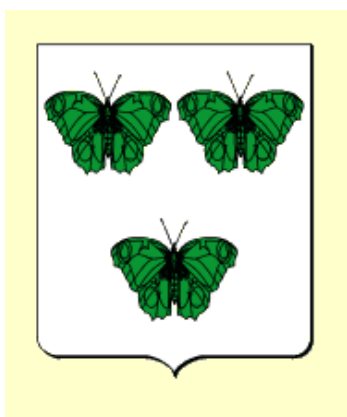

dopo il 1791

Siena is in wijken (contrade) verdeeld. Eén van deze wijken is Bruco met in het wapen een pop van een rups. Het is een sprekend wapen, want bruco betekent rups.

Het wapen van de contrade Bruco van Siena. Uit: A. Zazzeroni. :L'araldica delle contrade di Siena. Florence. 1980.

Familiewapen De Papillon (Uit: Armorial de Châlons-en-Champagne)

Familiewapen Haersma. Ontleend aan de aankondiging van het boek door Veer, P. van de. Haersma & Van Haersma de With. Drachten. 2001. 119 pag.

Onbekende soort of mot

Nagtegaal noemt de mot een vlindertje met smalle vleugeltjes. Zeldzaam voorkomend in de heraldiek. Hij noemt Barberino als voorbeeld, terwijl dit wapen als beladen met drie paardenvliegen en later drie bijen wordt beschreven. Boven wordt vermeld dat de familie With een koolwitje als wapenstuk voert. Ik heb het wapen niet gevonden. De insecten in het wapen van Willem Pieters de Witte lijken meer op een mot.

Wapen van Willem Peter de With
Wapenboek Zwanenbroederschap,
Den Bosch. Zie noot xiv.

10. Horzel

Het wapen van Thaon-les Vosges is sprekend, aangezien een taon een horzel is.

Thaon-les-Vosges, Frankrijk (www.genealogie-bisval.net/)
From Wikimedia Commons, the free media repository.^{xxv}

11. Vlooien

Het familiewapen Pullici is sprekend.

Familiewapen Pullici (www.leonemarinato.it)

12. Een mij onbekende insectensoort

Wapen van de Maltezer familie Apap (www.searchmalta/surnames/ en NGW)

Hoewel het wapen van Apap drie honingbijen toont (linker en middelste schilden) en daarmee sprekend is (in het Italiaans is een ape een honingbij) plaats ik deze schilden tot slot. Immers de insecten van het rechter schild behoren tot de soort *Fantastica fantastica* ACZ?^{xxvi}

Conclusies

Niet alle wapens met insecten aan mij bekend zijn in dit artikel opgenomen. Daarmee wil ik concluderen dat een insect in een wapen eigenlijk niet zeldzaam is. Verder concludeer ik dat insecten in wapens soms entomologisch niet goed getekend zijn.

Dank

Graag wil ik Ralf Hartemink, Renkum bedanken voor de gegevens die op zijn bovengenoemde site staan en voor aanvullingen. Eveneens gaat mijn dank uit naar mijn mederedacteuren voor suggesties, aanvullingen en correcties.

Noten

ⁱ Muschart, R.T. Zegelbeschrijvingen. Klassificatie. In te zien bij het Centraal Bureau voor Genealogie.

ⁱⁱ Van den Bergh, L.Ph.Ch. Grondtrekken der Nederlandsche wapenkunde. ebook; Steenkamp, J.C.W.P.A. Kruipende dieren, insecten en aanverwante wapenfiguren. De Nederlandsche. Leeuw 32:236-238; Pama, C. Rietstaps Handboek der heraldiek. Leiden.1961 (herdruk 1987). 376 pag.; Rottier, H. & M. Van de Cruys. Heraldiek, Leuven. 2004.364 pag.

ⁱⁱⁱ Franklyn, Ch.A.H. Revision of A.C. Fox-Davies' Complete guide to heraldry. 1909. Thomas Nelson. Printed 1954.

^{iv} Pastoureau, M. Traité héraldique. Paris. 1993. 407 pag.

^v Borne, J.C.C.E.M. van den. Bibliografie van de Nederlandse heraldiek. Den Haag. 1994. 488pag.

^{vi} Vries van Doesburgh, G. de. De bij in de wapenkunde. De Nederlandsche Leeuw 18 (1900) 67-69.

^{vii} Crane, E. The World history of beekeeping and honey hunting. Duckworth. 1999.. 21 & 68 2pag.

^{viii} Haudenhuyse, G. Over vlooien, krekels en andere beestjes. Heraldicum Disputationes 6 (2001): 46-48.

^{ix} Pama, C. Rietstaps handboek der heraldiek. 5de druk Leiden. 1987. 376 pag.

^x Nagtegaal, H.K. Heraldisch vademecum. Den Haag. 2003. 192pag.

-
- ^{xi} Ralf Hartemink wees mij hierop.
- ^{xii} Hartemink, Ralf, Heraldry of the World, website www.ngw.nl/
- ^{xiii} Zeven, A.C.. Dieren in wapens van Veluwse geslachten: *fauna heraldica veluviae*, *Heraldicum Disputationes* 15 (2010). Idem Veluwse Geslachten 36 (2011): 24-36.
- ^{xiv} Wapenboek van het Illustre Lieve Vrouwe Broederschap, Den Bosch via www.bhic.nl/
- ^{xv} Bignami, G.F.. The microscope's coat of arms. *Nature* 405 (2000): 999. In het wapen van de familie Barberini werden de paardenvliegen in begin 1600 door Maffeo Cardinal Barberini, de latere paus Urbanus VIII, vervangen door bijen; Zeven, A.C. Honingbijen in plaats van paardenvliegen. *Heraldisch Tijdschrift* 15 (2006): 72; www.romasegreta.it/files/
- ^{xvi} Nagtegaal geeft niet aan hoe hij buntgras van stro en van andere grassen onderscheidt. Zie noot ix.
- ^{xvii} Wildeman, M.G. De bijen op den kroningsmantel van Napoleon I. *De Nederlandsche Leeuw* 30 (1912): 245-246.
- ^{xviii} Hollandse Genealogische Databank > Hommel.
- ^{xix} De Boo (zie noot ii).
- ^{xx} Muschart, R.T.. Het 'vliegend hert' en de wapens Schroeder, Schreuder, Schröder, Schruder en Schrott. *Gens Nostra* 7 (1952): 192-197.
- ^{xxi} Zie noot ii.
- ^{xxii} Ralf Hartemink wees mij op dit wapen.
- ^{xxiii} Zeven, A.C. CD-Wapenboek Ver. Veluwse Geslachten, Barneveld. 2011. 1264 pag A4.
- ^{xxiv} Zeven, A.C. Persoonlijke was- en lakzegels in het Gemeentearchief van Wageningen. Wageningen. 2006. 374pag.
- ^{xxv} Andere afbeeldingen van het wapen van Thaon-les-Vosges zijn op internet te vinden.
- ^{xxvi} De beide linker schilden zouden bij de honingbij geplaatst moeten worden. Ik koos echter voor de laatste plaats vanwege het rechter schild.